زموږ د هیواد له نومیالي ژبپوهاند، ادبپوهاند، مخکښ شاعر، لیکوال، علمي او اکاډېمیک شخصیت استاد پوهاند زیار سره مرکه

مرکه وال: انجنیر عبدالقادر مسعود

د بلې هرې بشري ټولنې په څېر زموږ پښتني- افغاني پوهان او فرهنګیان هم د خپلې ټولنې د پرمختیایي بهیر لوکوموتیف بلل کېږي . او په دې توګه د خپلو وګړو او پرګنو د ښوونې، ویښونې او لارښوونې چاره پر مخ بیایي. د تېرمهال، وسمهال او وستر مهال یو روڼ او روښان انځور یې مخې ته ږدي. له خپل ملي پېژندنښو او ارزښتونو او په پای کې یې له ځان او جهانه خبروي .

زموږ د وسمهال او بیا لومړني اکاډېمیک پښت د پوهې او فرهنګ له مخکښو استازیو او ځلاندو څېرو څخه، چې نژدې شپېته کاله یې د خپلو هېواد والو زړونه او ذهنونه د نومهالې پوهې او فرهنګ په وړانګو وړانګن ساتلي دي، یو هم زموږ د هیواد نومیالی پوهیال، اندیال، فرهنګیال او جنګیال او څو اړخیز منلی شخصیت ژبپوهاند او ادبپوهاند، لیکوال، رسنوال او تکړه وینا وال پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار دی چې د اند و ژوند د یوه لنډ جاج په ترڅ کې یې ورسره کړې مرکه ستاسې پښتو او پښتون مینو لوستونکیو مخې ته ږدو:

د پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار اندوژوند:

پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار (۷۴) کاله وړاندې د ننګرهار د مزينې رود په حصارك كې د ژوند پرمخ سترګې پرانېستې . لومړنی ښوونځی يې په خپل کلي او کامه کې په خوارۍ او مزدورۍ سرته رسولی . تر ځلور کلنو دیني او ادبي زده کړو وروسته يې د کابل په شپږنيو منځنيو او دويمنيو ښوونځيو " ابن سينا او دارالمعلمين " كې د زده کړو چانس لاسته راوړی دی .

پر (۱۹۶۲) ز. كال يې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو له پوهنځي ځخه بريليك ترلاسه کړی دی . د دغه پوهنځي د پښتو او ژبپوهنې د څانګو د پوهنيز - څېړنيز غړي په توګه يې څلور کاله د افغانستان د ژبپوهنې د اتلس رغاونې د پروژې له مخې د پښتو او يوشمېر نورو لږه کيو ژبو ځه له پاسه سل ګړدوده (لهجې) د هېواد له ګوټ ګوټه راټولې کړې او څېړلې دي .

ده په سويس کې له (۱۹۶۶تر۱۹۷۲ز) كال خپلې زده کړې پر مخ يوړې او د آرياني ژبپوهنې ، ادب پوهنې او توکمپوهنې په ځانګو کې يې ماستري اوديفل دوکتورا ترلاسه كړل . هېواد ته يې له ورستنېدو راهيسي ځه له پاسه درې لسيزې د کابل پوهنتون د اړوند پوهنځي د پښتو ژبې او ادب ښوونه پرمخ يوړه ..

له (۱۹۸۴-۱۹۸۶)ز. يې د برلين د هومبولت پوهنتون د ختيځپوهنې په ځانګه کې د مېلمه استاد په توګه د افغانستانپوهنې د ښوونې چارې سرته رسولې او دوه کاله (۱۹۹۴-۱۹۹۶)ز. يې د پېښور پوهنتون د پښتو ماستري او ډاکتري ځانګې د په توګه دنده پرځای کړې او راوروسته يې پر(۱۹۹۶)ز.(Visiting Professor) پر بنسټ د انګليستان په پوهنتوني (Family Reunion) د کورني پيوستون ښار "اکسفورډ" کې د مېشتيا ربنته په برخه شوې ده.

دغلته پر ليکنو او څېړنو بوخت دی او د اړوند پوهنتون ماستري او ډاکتري نوماندانو ته د لکچرونو ترڅنګ د تېزسونو لاربښوونه کوي او په ترڅ کې د لندن او کيمبريج پوهنتونونو له آرياپوهانو سره خپله همکاري هم پرمخ بيايي .

څېړمه چارې او دندې:

(۱۹۷۲-۱۹۷۵): د ژبو او ادبياتو پوهنځي د ورمې مهالنی او نورو پښتو خپرونو چلونه.

(۱۹۷۸-۱۹۷۹): د افغانستان د علومو اکاډیمۍ د پښتو څېړنو د نړيوال مرکز مشري.

(۱۹۸۰): د ملي موزيم او ملي ارشيف د بيا رغاونې د کمېسيون غړيتوب.

(۱۹۸۰): د افغانستان د سولې ، پيوستون او دوستۍ د سازمان مشري .

(۱۹۸۰-۱۹۸۴): د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي مشري .

له (۱۹۹۱) راهیسي د علامه سید جمال الدین افغان د فرهنګي ټولنې مشري.

استاد پوهاندزیار د خپلو ارزښتمنولیکنو څېړنو، پنځونو ، ښوونې او روزنې په وسیله زموږ د پښتو ادب بڼ رنګین او ښیرازه ساتلی دی .د ده دقلم په وسیله په دغه بڼ کې په پرله پسې ډول نوي نوي ګلونه را ټوکیږي او غوړیږي . د ده د علمي او تحقیقي آثاروشمیر (۱۳۰)ټوکو (کتابونو) او (۳۱۰۰)لیکنو ته رسیږي .دا لیکنې د نورو څېړنیزو- لیکنو تر څنګ هغه رسنیزې لیکنې او شننې دي چې دهیواد په ورځپاڼو، مجلو، مهالنیو خپرونو، رادیو او تلویزونونو کې په هیواد کې د ننه او بهر په پښتو ، دري انګریزي او آلماني ژبو خپرې شوي دي . د ده علمي او ادبي هستونې او ژباړنې په درو برخوکې را لنډېدای شي:

۱- پوهنیزې څیرنې

پښتو نومترنګونه یا اسمي ترکیبونه (په الماني ژبه)، پښتو پښویه (ګرامر)، پښتو ویي پوهنه، پښتو لیکلار، پښتو شعر څنګه جوړیږي، پښتو او پښتانه د ژبپوهنې په رڼا کې، پټه خزانه یوه لغوي خزانه، پښتو سیندګی (هممانیزونه)، پښتو سیندګی (نویزونه)، انګریزي- پښتو سیندګی (سربلونه + اوستر بلونه)، د خوشحال ادبي پښتو، د یوې کره پښتو لیکلارې لارښود، د ژبپوهنې بنسټونه، غږپوهه او د پښتو پښویي (ګرامر)، دریمه بشپړه او کره پوهنتوني (اکادمیکه) خپرونه. همداراز یې دپښتو آرپوهې(اېتمولوجې) ړومبی ټوک (ا- ب – ت- ټ) تر چاپ لاندې دی او د نویزونو(سیندګي) غځېدلې بڼه هم چاپ ته نوې چمتو شوې ده.

۲- ژباړنې

پښتانه او وروڼه ملیتونه، د کنیشکا د سره کوتل ډبرلیک (له الماني ژبې)، پټه خزانه (پر الماني ژبه) او ګڼې دوه اړخیزې (پښتو- الماني) او(پښتو- انګریزي)

۳- ادبي (پیبیلې او نا پیبیلې) ټولګې

زنداني نغمې، سوزونه او سازونه، وینه او مینه، ګلکځونه، ګلولې، اندوژوند، اندو واند، رزم و بزم، پوهه او ګروهه، د سبرونو نڅا، ګلیپونه، څخواکي، زما نړۍ، د مرجانونو ځانګې، نوې پېرۍ او نوې زرۍ، اور و وینې، ساندې او سندرې، مینه د زړه په وینه (ناول) او ناپیبلې (نثري ټولګه)او یو ګڼشمېر نورې ناچاپه پیبلې او ناپیبلې ټولګې .

پر دغو ټولو علمي - فرهنګي هلو ځلو سربېره د افغان - پښتني ټولنې دغه هڅاند او نوښتګر پوهاند او ليکوال نژدې څلوېښت کاله د " يوې - کره ليکنى پښتو " او " نوي - ازاد پښتو شعر " غبرګ غورځنګونه هم له سترو بريو او برياوو سره پرمخ وړي او له دغه پلوه يې هم د خپلې ژبې او ادب د نړيوالي سيالۍ د جوګه کېدو لپاره يوه بېسارې اغېزمنه ونډه پرځاى کړې ده (اکسفورډ،نوېمبر ٢٠١١) .

استادعبدالروف بينوا زمونږ دهيواديپاوړى او نوميالی ليکوال او شاعر د استاد زيار د (ګلګڅونه ١٣٦۶) نومې شعري ټولګې په تړاو داسي ليکي :

((...ده دا خپل ګلګڅونه يوازې د زلميتوب د ميني او هوس لپاره حصار کړي نه دي، بلکي د خپل هيواد، د خپل ولس او د اوسنۍ نړى د ټولنيزو نابرابريو هغه ناري سوري او کوکي يي هم په کي وهلي دي، چي د ده انساني عواطف يي لړوزلي او بشري احساسات يي ورپارولي دي ....))

استاد زيار يو خورا ډېر کارى او نوښتکر پوهيال، انديال، ليکوال، رسنوال، ادبي او ټولنيز نقاد، محقق، ژبپوه، ادبپوه، توکمپوه، تاريخپوه، څيرونکي، داستان ليکونکى، ژباړونکى، اديب او شاعر دى . دى له ژبې اوژبپوهني سره د وبله اړيکو له لارې پر بېلابېلواجتماعي علومو لاسرسى موندلى او له تاريخ اوفلسفي رانيو لي تر توکمپوهني،ادبپوهني او ان پښتو بدلمبچ(ميزان الشعر) پورې اړوندې ليکني څېړني د ژبپوهني له ګوتپېره ترسره کوي او په دې توګه د بېلابېلو مشترکو څانګو، لکه ژب-ادبپوهني، ژب- فلسفي، ژب- ساپوهني، ژب- توکمپو هني او داسي نورو مېتالنګويستيکي (ماوراءالعلم اللسانى) پوهنيزو شنناو ارزونو کې يو ځانګړى علمي- تحقيقي مېتود او لارو ليله پر کار اچوي .پخپله د ژبپوهني ساينتيفيکي څانګې يې، لکه غږپوهنه – د غږونو د زيږ (توليد) له پلوه له ژوند پوهني (بيالوژى) او (نوري) فيزيک، بيا ديته اړ باسي چې لابراتوار ته هم سروردننه کاندي، همداراز د آرپوهيزو (ايتيمولوجيکي) څېړنو لپاره لرغونپوهني ته مخه وکړي . (epigraphy)او ډبرليک پوهني

اکادميسن کانديد ښاغلی داکتر اکرم عثمان، چي زمونږ د هيواد يو وتلی او نامتوليکوال او نوميالي کيسه ليکونکي او دلوړقلم خاوند څښتن دى، په خپله يو ليکنه کي د استاد زيار دادبي او فرهنګي شخصيت په اړه داسي وايي :

((... زنده گينامه و کارنامه های اين دانشمند فرزانه بار ها بر پيشانی نامه های چاپی اعم از روزنامه ها، هفته نامه ها، ماهنامه ها، سالنامه ها نقش بسته اند و همه گان واقف اند، که پروفيسور زيار مردی خود ساخته و خدا خواسته ميباشد. و در کارزار زنده گی رهين

بازوان زورمند و خسته گی ناپذیرش میباشد که یک عمر در برابر ناملایمات و شداید زنده گی رزمیده و از او قلمزنی آهنین پنجه و بی ترس ساخته است .

پوهاند زیار چنانکه واقفیم او در دوران تحصیل در داخل کشور نه فقط پژوهندهٔ ممتاز و استثنایی بوده بلکه در خارج از افغانستان نیز خوش درخشیده و مراتب کمال علمی را چنانکه باید تا آخر پیموده است .

خالی از هر تردید و تعارفی او در گستره های زبانشناسی تالیفات معتبری به چاپ رسانده و در عرصه های ادبیات ایجادی و آفرینشی نیز نوشته های ماندگاری آفریده است .

او در زبان پشتو شاعری برجسته و شیرین کلامیست و مضامین گونگونی از جمله موضوعات اجتماعی، عاطفی و تغزلی را تجربه کرده است او در آن شعر ها آگاهی ارجداری را پرورانده است .

او در آثارمنثورش هم زبان گیرا و شیوا دارد. در هجرت نیز با ملاحظه شرایط آواره گی و دوری از وطن شاغل کارها و فعالیت های انسانی ، فرهنگی و مطبوعاتی چشمگیری بوده گرداننده و برگزار کننده محافل علمی سودمندی بوده است ، سخنانش همواره تابع نیاز روزگار و جامعه بوده و از آزادی های قلم و اندیشه دلیرانه پشتیبانی کرده است .

در باره این دانشمند بلند اندیشه هرچه بنویسیم باز هم کم نوشته ایم . او در کار مردم پروری، درون پروری و مضمون پروری از پیشکسوتان جامعهٔ روشنفکری ماست .

او ناظری تیزبین برروح زمانه ما می باشد. باشد که از برکات پرداخته های او روز تا روز دل و دماغ مردم ما بیشتر باز شود و این شخصیت وسیع المشرب و پاک رأی کماکان بر تارک ادبیات و فرهنگ ما بدرخشد....))

پوهاند زیار پر رسمي پوهنتوني کچ د پښتو ژبې او ادب د لومړني اکاډېميک استاد په توګه سم نيم ژوند ښوونې (تدريس) ته ځانګړی کړی او تر بل هر نومهالي استاد يې ډېر شاګردان روزلي، پا للي او ثمر ته رسولي دي.او له ټولګي(کلاس) را بهر يې هم دپښتو ژبې او د پښتو ادب او فرهنګ لپاره په بيلابيلو برخو کې او د پښتو ژبې د روزنې، پالنې، ودې او پرمختګ په اړه بې ساري ، ګټور او ارزښتمن کارونه او د ستاينې او يادونې وړ خدمتونه ترسره کړي دي، او د پښتو ژبې لمن يې درنه کړې ده . ده په سلګونو علمي او تحقيقي مقالې د ژبپوهنې او بيا آريانپوهنې په برخه کې په ملي او بين المللي کچه ليکلي دي . ده دپښتو نيولوجېزم ته ځانګپوهيزه او پرله غښتې(مسلکي او سېستماتيکه) بنه ورکړې چې د وييپو هنې په درسي کتاب کې يې په دغه تړاو نومهالې علمي مېتودولوژ ی

آرونه او دویونه (اصول او قواعد) پر گوته کړي دي. مخبېلګي یې هم له زړو متونو او ګړدودونو راټولي کړې او په دې چم یې د پرمختللو ژبو په څېر دخلورګوني پښتو وییپانګې بنسټ ایښی دی .

استاد عبدالروف بینوا د زیار صاحب د ادبي او فرهنګي شخصیت په اړه داسې وایي :

((...که څه هم د شینوارو په (حصارک) کې پیداشوی دی، خو له کوشنیوالي څخه نه حصارېدونکی طبیعت لري. ځکه یې نو(زیار) ځانته تخلص ټاکلی دی چې د ده د تلاش، سعي، فعالیت او تجسس ښکارندوی دی... . څو کاله وروسته چې وطن ته راځي، د ژبپوهنې متخصص او د پښتو ژبې د ګړدود د وچ ډګر ستر ګړدودوال ځنې جوړ شوی او د نویو وییونو(لغتونو) په جوړولو کې یې هم لوی لاس موندلی وو....))

د پوهاندزیار علمي او ادبي شخصیت یوازې په پښتو ژبه پورې اړه نه لري، ده په نورو ژبوهم لیکنې کړې دي . ده په پارسي ژبه کې پر شعر سربېره په زړه پورې څېړنیز آثار هم لیکلي دي . دی په انګلیسي، الماني، روسي، عربي او نورو لرغونواروپایي او آریایي ژبو پوهیږي . د ده علمي، ادبي او فرهنګي شخصیت زموږ د هیواد په ټولنیز، سیاسي، علمي، ادبي او فرهنګي محدوده کې محدود نه دی پاتې شوی . دسیمې او نړۍ پر کچ یې آثار د پاموړ او اخخوړ دي او په اړوند ځانګپوهیز ډګر کې دپوره نوم او نښان څښتن دی . د هیواد دننه او دباندې په ډېرو علمي، فرهنګي او سیاسي پوهنغونډو او سیمینارونوکې ګډون کړی، اوخپلې لیکنې او ویناوې یې پکې اورولي دي . له اروپایي او امریکایي آریانپوهانو او افغانپوهانو سره ځانګپوهیز اړیکي پالي، همکاري او راکړه ورکړه ورسره لري او هغوی ورته د یوه ستر علمي ، سیاسي او ملي مفکر، ژبپوه، ادبپوه، توکمپوه او اکاډیمیک شخصیت په سترګه ګوري .

ښاغلی صدیق کاوون توفاني چې زموږ دهیواد یو پیاوړی او نوښتګر شاعر او ټولنیز شخصیت دی ، د استاد زیار د علمي او ادبي شخصیت په اړه داسې وایي:

((... پوهاند ډاکټر مجاور احمد زیار زموږ د هېواد دهغو ستر‌و‌او نومیالیو فرهنګیالیو له ډلې څخه دی چې خپل ټول ژوند یې علمي او فرهنګي چارو ته ځانګړی کړی دی .

د زلمیتوب له کلونو بیا تر اوسه په نه ستړي کېدونکي او پرله پسي توګه په پوهنیزو څېړنو ، علمي لیکنو او شعري هستونو بوخت دی . لیکني او پلټني یې د پښتو د اوسني پېنت د ادبي هاند وهڅو د لارې مشالونه دي .

زيار صيب د خپلو نورو سترو کارونو تر څنګ، د نويو ژبپوهنيزو او ادبپوهنيزو لارو چارو په دودونه کې خورا ډېر زيار اېستلی او له بې شمېره ستونزو سره يې مبارزه کړې ده .

په اوسنۍ پښتو ژبه کې د ښاغلي ډاکتر زيار د قلم له برکته اوس اوس يو زيات شمېر داسي لغتونه اوکړني استعماليږي چې څو کاله مخکې چا اورېدلي هم نه وي او پر ځای يې د نورو ژبو له تورو او لغتونو څخه کار اخيستل کېده .

همدا راز په زغرده ويلای شم چې ډاکتر صيب زيار د پښتو د آزاد شعر له ښاغلو او وياړلو سرلارو څخه دی چې په خپلو هستونو يې پښتو ادب او په ځانګړي ډول پښتو شعر ته ښېرازي او رنګيني ښښلي ده ....))

استاد زيار د خپلو علمي، ادبي او اکاډېميکو فعاليتونو تر څنګ خپل انساني احساسات او عواطف، لوړ خيال او ژور فکر د شعر په خوږه او پسته ژبه هم څرګند کړي دي . د استاد زيار نثري او شعري هستونې ، نه يوازې له څرنګيز، بلکې له څومره ييز پلوه هم درېکار تر بريده رسولې دي . د يادونې وړ ګڼم ، چې ده د پښتو شعرونو تر څنګ پارسي، انګليسي او الماني شعرونه هم ليکلي دي . اروانښاد بيرنګ کوهدامني ، چې زموږ د هيواد د پارسي ژبې يو تکړه او نوښتګر شاعر وو، په خپله يوه ليکنه کې د پوهاندزيار صاحب دادبي او فرهنګي شخصيت په ارزونه کې داسي کاږي :

((... ګذشته از اين، دکتور مجاور احمد زيار در راه تشکل زبان واحد معياری و ادبی پشتو و وضع دانشواژه های نوين پشتو در برابر برخی اصطلاحات و واژه های خارجی کوشش های بايسته ی به سامان رسانيده است که بر ارباب علم و ادب پوشيده نيست . پوهاند دوکتور زيار را ميتوان از پيشګامان شعر آزاد پشتو دانست که از سال های پيش قالب سنتی را شکسته ودر اوزان آزاد تجربه های کرده که راه او را ديګران دنبال کرده اند. کوشش های اين زبانشناس شاعر در راه نجات شعر پشتو از ابتذال و توقف نيز درخور ياد آوری است که با جسارت يک شاعر و منتقد نترس درين راه هميشه مبارزه کرده است . . .))

استاد زيار د نړيوالي سيالی په موخه بېلابېل ځېلونه(فورمونه) ازمايلي او رادود کړي دي. غزل چې په دوديز ډول له پينځخپيزه تر شپاړس خپيز ه رسېده، ده له دوه خپيزه تر اتهويشت خپيزه ازمايلی او ازاد او په تېره سپين شعر يې تر(۵۲)خپيزه پورې غځولی دی چې په پښتو بدلمېچ ((پښتو شعر څنګه جوړېږي)) کې په زړه پورې ښېلګې سهي کولای شو.

پوهاند علامه عبدالحی حبيبي يووخت د زيار صاحب په اړه کښلي ول:

((... د پښتو د اوسني شعر د تنکي بڼ يو بل غوړېدلی ګل دوکتور زيار دی . په زړو قالبونوکې نوي موضوعات ځايوي، خو په دې وروستيو کې يې د شعر فورم هم اوښتی او د فورم او فون په لحاظ منظومي نوی‌والی لري ....)) په ربنتيا سره، استاد زيار د نومهالی نوښتګرانه پښتو شعر و ادب هغه سرلاری شاعر دی، چې په دې برخه کې يې د نورو شعري فورمونو تر څنګ د آزاداو سپين او ان ناپيبلي(منثور) شعر يو زړور لاربنوداو مبلغ پاتې شوی او په دې لاره کې يې، د کاوون توفاني صاحب په تاييد ډېرې هلې ځلې او سرسخته مبارزه کړې ده .

اجمل ختک، چې يو وتلی ، تکړه او نامتو شاعر تېر شوی ، د زيار صاحب د شاعری د ملي او انساني ولولو او عواطفو په اړه داسې وايي:

((. . . زيار په سينه کې د شاعر زړه هم لري او ژبه هم، د يو داسې شاعر زړه چې د ښکلا او ميني خوندونه او دردونه هم محسوسولای شي او د ژوند او محنت ارمانونه او محروميتونه هم. دی داسې شاعر دی، چې ژبه يې د خپلو خواهشاتو له تاوه نه تاوېږي، بلکې د خپل محيط او انسانيت په غم ککړه ده، د انسان د ژوند له هرې موضوع، مضمون او کار سره خپل تعلق ځرګندوي او له هر تعصب او تنګ نظری نه پرته په خلوص، بلکې لېونتوب سره خدمت کوي .)) دی همدارنګه زياتوي : ((زيار د خپلو شخصي خواهشاتو په خوب ويده شاعر نه دی، د خپل هېواد او ولس په غم لړلی، بيدار ليکوال دی. زه هر وخت زيار صاحب او د ده ذهن د تحقق او څېړنې په کار کې مصروف وينم. د ده شعرونه د ده د ذهن پيداوار دي . . .))

استاد زيار صاحب هغه نوميالی، هېوادپال، زړور ، دتينګ هوډاو وېلاړ، د درانه او سپېڅلې ګروهې او ايمان خاوند شخصيت دی چې د پښتو ژبې او ادب و فرهنګ د غوړېدا او پياوړتيا لپاره يې بېساري هلې ځلې او لاربوونې کړې دي .

ښاغلی ګل افضل تکور، چې يو پياوړی شاعراو تکړه ليکوال دی، په خپله يوه ليکنه کې داستاد زيار په اړه داسې وايي :

دخوشحال قدر که اوس په هيچا نه شته

پس له مرګه به يې ياد کا ډېر عالم

((...ډيو هاند صاحب زيار دشخصيت ډير اړخونه دي ، دهغه دژوند او اند په هره برخه ډير څه ليکل کيدلی شي، استاد دپښتو ژبې لو ی عالم ، ژبپوه، خوږ ژبې شاعر ليکوال ځيرونکي او ډير مهربانه استاد او لار ښود دی . زه خپل ځان ډير نيکمرغه بولم چې استاد له ډيرو کلونو راهيسې له نژدی نه پيژنم ، او له هغه نه مې ډير څه زده کړي او اوريدلي

دي ، عمر يې ډير او په قلم يې برکت شه ، چې خوارې پښتو ژبې ته نور هم ګټور او تلپاتي علمي او ادبي اثار وړاندې کړي . . .))

استادزيار د يوه ځانګړي شاعرانه سبک و ستايل څښتن دی . په ډيرو لوړو خيالونو او نوښتګرانه انځورونواو سېمبولونوکې ژوره تولېزه انساني او بيا پښتني- افغاني مينه رانغاړي. دهېواد و د هيوادوالو ستونزمن ژوند ، ژغور و ازادي، سوله اوسوکالي ، ځانواکي او ولسواکي ، پښتني او افغاني ارزښتونه انځوروي، او بيا په ټوله کې د نړيوالي سيالی لپاره سوچ کوي ، لکه په دې شعرونوکې:

د شعر ګلپېغله

توره شپه و ترهېده،

چوپه چوپتيا ورسره و رېږدېده،

د کاروان ستوري اسمان لار و نيوه ...

شعر راوتوکېده .

* * *

د هر يو شعر پيل و پای

که لوی څښتن په خپل قلم ليکلی،

خو ته يې هرګوره

! زما د هر يو شعر د تول و تال ګلپېغله

لندن، (۲۰۰۸/۸/۸)

د وېلاړ متره

ارام جهان،

ارام انسان ...

څه خوب و خيال،

څه ګرانه هيله، اسره،

څه پاک سپېڅلی ارمان !

*   *   *

ځومره ناپايه غځېدلې لاره،

څومره نغښتلي واټونه ترشا،

څومره لا مخ ته نانغښتلي پاتې؛

پکې نڅوښلي څه بېشمېره مرجاني قافلې،

پکې لوټلې ځومره لا ډېرې ورېښميني جوپې!

*   *   *

خو بياهم خوښي چې يې ژوند ساالخلي لا

او د لا نوي وېلاړ مترې په ملتيا بدرګه،

درومي پرمخ د لا وياړلو ارتو بيرتو ګلورشوو پر لور!

(۲۰۰۸/۹/۱) اکسفورډ،

او يا:

يه لالهنده روده

يه د سپين غر له سپينو سترګو

رابهانده روده،

يه مست ځپانده

لالهانده روده!

دا تراني

چې د ځپو پر شونډو ستاکړي

غځوني هسې،

زما پر ژوبل زخمي زړه

راوروي تېر هېر يادونه

پرله غښتي پسې،

هغه کیسې چې یې یو ته پرې خبر،

خو یې بل هېچاته ویلای نه شې!

ته وا،

زما په خېر دې زړه

له ناویلو ویرژړلو داستانونو ډک دی

او بس راباسې یې د زړه له تله

د ګونګو ګونګو فریادونو،

ترانو په ژبه ...

یه لولنګره لالهانده روده،

یه دسپین غر له سپینو سترګو

رابهانده روده!

مزینه، (۲۰۰۸/۴/۱۶)

او یا:

د باد پر وزرو

یو ګوربت یم، د وېلاړ له دنګو غرونو راالوتی

نه د چا د داني ښکار او، نه دچا په دام کي نښتی

د تاریخ نیاوتون مي للي، سپیناوی په هسکه غاړه

نه مي سترګي چاته ټیټي، نه د چا پښوته پرېوتی

څه د وخت ټګی برګی او، څه زما ربنتینولي وه

که پردا دومره سپین نمرو، دپوتایانو یم تېروتی

که مي څه هم دی برخلیک، دښنو د باد پر وزرو کښلی

خو له خپلې مينې هوډ، اورين ارمان نه يم جاروتی

د توپان مرغه په شان کښنم، خپله لار په غرڅپو کې

نن سبا که يم په بوښته، د ناخوالو کې کښېوتی

په تورتم کې ما بلينده، بله ساتلې د سره شعر،

د ازمون له سرې بټۍ، لکه پولاد مخسور راوتی !

ډنمارک، (۲۰۰/۱۰/۶)

او يا:

د آواز سيوري

نوړي دايوا د اهورا د مزدک څلي زما

د اواز سيو ري اهريمن په غشو ولي زما

ما هر طاغوت ته د ايمان په مټ ورکړې ماته

دي يې ډالونه په توبرو د برم سکڼلي زما

ما د بهمن په پاک قلم واړه له سره وکښل

چې د ازل قلم په برخه ول ليکلي زما

راسپېرې کړې يې چې تل د پاکې مينې مېنې

نه شي له هسې شان کورګډو سره کلي زما

په سره کوره کې د ازمون يم ازمايلی زمان

دي يې کره له هر کوره کوټه چانلي زما

په مړو رګوکي مې د شعر نوې ساپوکلې

دي يې وييونه د اند واند ګوتو پېيلي زما

څنګه پناه د مرګاني چوپتيا ځنګله ته يوسم،

دي په ارمان د اورنی مينې ټول ښکلي زما !

اکسفورډ، (۲۰۰۰/۱۰/۷)

او یا:

د ننګیال په یاد:

سپین سپېځلی شعر

سردې راهسک له تورو خاورو کړه

ننګیاله!

سترګې دې یوځلې بیا وغړوه

او وګوره په غټو غټو یو وار

چې ستا تر مرګ راوروسته

- په تېرو څو کلو کې -

څومره ناخوالې، بخولې دې نورې،

ستا پر کورکلي چم ګاونډ راغلې!

یوځلې بیا قلم راواخله پسې

او واړه وپېیه یو مخ

په مرغلین کې د ورېښمو د شعر،

ها د لړ- پېښلې له بېړیو ازاد،

د تول و تال له اتکړیو ازاد،

هغه رنګین سپین و سپېځلی شعر!

خدای مکړه،

هرڅه شي له سېلمې

ناویلې، نالیکلې پاتې

او د تاریخ له یاده ووځي

بې کربنېله،

د تل لپاره،

تل تر تله!!؟

اروپا پارک، (۲۰۰۸/۵/۳۱)

او يايې له ساده او ټولپوهيزوببلګو څخه:

د استاد حمزه په ژبه

پرون دې پرېکړې د جرګو په ژبه

نن دې هر څه د ولولو په ژبه

درنه پښتو ده هېره شوې که څه

چې اوس غږېږې د وسلو په ژبه

څو به په څو يې زما وينو ته ناست

څو به مې وژنې د دښنو په ژبه

که وو تربرونه خو پردو ته يو وو

ولې پردې شو د پردو په ژبه

له ولس وځه خوله نرخ مه وځه

درته يم سر د پښتنو په ژبه

څو پارسي ببلګې

تپش جاودا ن

جاودانه اند

موج های خون سرخ شهيدان ميهن من،

منم

تپش توفانزای این امواج
و فرزندان من اند
در راه فرداهای تابناک وطنم
تپش ایستا یی نشناس موج های خون شهیدان میهنم .
منم
من موج توفانی ام،
جهانی در شور می آید
از هر قطرهء آن
سیلابهاست در آن
و من
به پیش میروم با انقلاب،
انقلابی که میدراند کوه را
و بر نمی گردد،
به پیش می تازم من.
با قلب پرتوان آسیا می تپد
قلب من
و باز نمی ایستد
هرگز-
از تپیدن
ای میهنم را دشمن!
می گویم به تو باز،
انقلابم را دشمن

نمی میرم من

زنهار!

در سینهء من بیدار است

قلب سرکش آسیا،

و در رگ رگ جسم کهن سال آسیا

جاریست

خون جوان اندیشه های داغ من...

و

مرگ آسیا است

مرگ من،

و

مرگ دنیا

مرگ آسیا!!!

(۱۳۵۹/۹/۵) پوهاند م.ا. زیار، کابل

نام تو

می درخشد

-تا-

خورشید،

تا زمان هست و جهان هست

و زمین،

نام تو

جاویدان خواهد ماند.

*　　*

توأمان اند

به عمق تاریخ

نام انسان و جهان و نام تو

ختم تو

ختم انسان است،

ختم نام تو

همانا ختم جهان است

و ختم انسان!!!

(سنبله ۱۳۶۰)

پرستش

آب و خاک و باد و آتش،

... سنگ و ستاره و خورشید و

همه را پرستیدیم

... و به نیایش نشستیم

ولی این همه

مارا باهم یگانه نساخت،

هر روزی از یکدیگر دورتر گشتیم...

پس بیایید:

زنده گی را پرستیم

و،

به خاطر زنده گی بهار صلح و آزادی را!!!

دکتور زیار- برلین، (۱۹۸۵/۱۱/۱۲)

با شنیدن خبر درگذشت شاعر زنده یاد احمد شاملو:

دیر گزین معبد خورشید

چگونه باور باید کرد

آن واپسین عیاری

از دیارشعر و سخن

دیگر به جاویه گان پیوست،

فرمانروای هراس نشناسی که

حدود و ثغور قلمرو شعر را

تافرجامین مرز شهادت

از آن خود ساخت

و هنوز خونین ترانه هایش

هم چو شطی خروشان-

بر بستر لب های مغضوبین قرون

جاری اند!

چگونه باور باید کرد

آن قافله سالار بی بدیلی که

از تنگنای مرگ و نابودی

فراتر گام نهاد

و محکومین سیاه دل ترین دژخیمان

-ازآنسوی سده های تحجر-

هنوز روشن واژه های چکامه هایش را

تا چوبه ی دار بر دوش میکشند!

چگونه باور باید کرد

آن واپسین تک ستاره ی کهکشان ها

هرچی فراتر از فراز سپیدارهای نور

گذشت

و جاویدانه به معبد خورشید

کوله بار اقامت افگند

درود بی پایان

به آن دیرگزین معبد خورشید بادا!

دکتور م.ا. زیار، اکسفورد-اگست (۲۰۰۶)

تندیس ها

نمادهای شاعرانه،

تصویر ها

و واژه های زرین نمادین را

- که زن را،

این شاهکار آفرینش را،

تا مرز الهه، بت، صنم

بالا برده اند

و ستوده اند

از چشم حسود بنیادگرایان،

پاسداران جهل

و زن ستیزان-

برای همیسه پنهان دارید:

تا مبادا

او را

مانند تندیس های بودا

-یکسره،

خاکستر نموده و نابود سازند!!؟

دکتور زیار، اکسفورد (۲۰۰۱ ده په خپلو شعرونو کې د پښتني چاپېريال او د ټولنې غمیزې، کړاوونه، ناتارونه، ستونزې او نیمګړتیاوې، د ژوند دردونه، او دکړکيچنواوتراژيکو جنګي حالاتو پيښې، پاړکیزې ناخوالې او نادودې ځلولي او د هغو د بلهارو، زور ځپلو، بېوزلو، زیارکښانو، کونډو رنډواو یتیمانو سره خواخوږي یې په ډېره زړه سوانده او نږه ژبه داسې انځورلې چې دهر بااحساسه انسان عواطف راپاروي، لکه واخلې دا لاندې څو بېلګې یې :

پاک ایمان

څومره زغمم ناورینونه ، خو جهان راخبر نه شو

په دا دومره ستورو سترګو روڼ اسمان راخبر نه شو

دا په څه چم دانګې وانګې، کړم د تور وحشت داړونکو

په ټول ښار کې غوږ تر غوږه ، یو انسان را خبر نه شو

له کلو مې په تکل د وچکالۍ تللی له چمه

خزان لوټ کړه پسرلي مې او باران را خبر نه شو

زه ستا یوال یې لکه چونی، د ګلونو چمنونو

تور پاټریږ ژبه راپرې کړه ګلیستان را خبر نه شو

غلیا ککرو د وختونو ، ترې منزل موخه ختا کړل

خو هېڅوک له دې تالا والا کاروان را خبر نه شو

څه بې شمېره لېونو مې، پکې بايلل خپل سرونه

د بلهارو وینو تږی ، وچ بیابان را خبر نه شو

تر دې زیاته بېلوري به ، په نړی کې چا لیدلي

چې رقیب مې وینې وڅښلې ، جانان راخبر نه شو

او یا:

اغزن سیم

لکه غوټۍ ګل لـه نسیمه نـــــــه یــو

راشنه اغزي د چـا پر سیـــمه نـــه یو

که زور ایمان مو ورښـــوولي دي هـــم

بیاهـــــــــم بېغمه لــــــه غلیمه نه یـــو

موږ ورشلولي دار رسۍ او زنـــځیـر

که یې راوتـــي لـــه دژخـــیمه نـــه یو

- د ده په شعري وینا کې دطبیعت هنري ښکلا او په زړه پوري مناظر، د پیمخو او ښاپیریو ښایست ، حسن اوجمال، عشق او محبت، راز او نیاز، دمطربانو او مستانواو رندانو د سوز او ساز سندرې په ډیر عالي او ظریفانه ډول په کورا سوچه ژب- ښکلاییزه او ژب- اندیزه توګه انځور شوي دي . دبیلګې په توګه یې داشعرونه لولو:

د بدخشا ن لالونه

نور دې د ښایست ګلونه نه ستایم

ستا د سپین مخ شنه خالونه نه ستایم

سترګو دې زما هستي لمبه کړله

دانشه نسکور جامونه نه ستایم

ډېر دې کړم راښکېل په اوږدو زلفوکې

نور دې دغه تور دامونه نه ستا یم

ورک شو درنه ځان په ډېر ستاینګ زما

بس ستا کرشمې نازونه نه ستايم

مينه کې چل ول ريا ځايېږي نه

ستا دا د ريا چمونه نه ستايم

شوې چې پېغلې شونډې يې سور اور راته

نور د بدخشان لالونه نه ستايم

او يا:

د جنتو پربنتې

پــــــر اهريـــــمنــــــو شپــو مې بري د سپېدو پربنتې

د اهورا د لمر مزدک د پــــــــلوشــــــــو پــــــــربنــتــې

ستا د ګلپېغلو تورو سترګـــــــــو د خـــــوبــونو الهام

راوروي د ســـــرو غـــــــزلـــــواو نغمــــــوپــــربنــتــې

د اسمـــــــــانـي بنــايـــست بنکلا سراسري سيالۍ کې

تا ميدان وړی دی لـــــــــه واړو پـــــربنتـــــو پــــربنتې!

او يا:

د چوپتيا پر اوږو

زه دې وړم ناز تل د وفا پر اوږو

خو ته مې نياز وړې د جفا پر اوږو

نوربه په مخ کې ستا يو آه نه کاږم

که کړي درنښت ستا د موسکا پر اوږو

ورته پر سترګو مې تياره شي له ځاځ

چې زلفې ناځې ستا پر اوږو

ښکاري پر مينه مې باور نه لرې

داچي ږدي ژمنې د سبا پر اوږو...

اويا:

مېلمه پا ل زړګی

دا پر زړه مې تېر يادونه د جانان درومي را درومي

که شپېې زما د اوښکو دباران درومي را درومي

دا د چا ليلا د مينې لېوني بلهاري شوي

وير ژړلې، برېبوکۍ چې دبيابان درومې رادرومي

تل سمسوره پسرلي يې د ښايست د باغ ګلڅانې

پر ګليون يې واړه ښکلي د جهان درومي رادرومي

دا راوړي بوی دلونګو سپرلنی نسيم له دښتو

که وږمې يې د کمڅو د شبستان درومي رادرومي...

يايي داوروسته غزليزې بېلګې :

د پا کې مينې کور

دريغه چې داستا د پيکي ګل نه شوم

ستا د ګل ښايست د بڼ بلبل نه شوم

تا خو مې پر سر دزلفو سيوری کړ

زه خو ستا پر سر ښاخ دسنبل نه شوم

پښو کې د ناز شين دې سپينلي غوندې

دود دې نظر مات ته د کاکل نه شوم

جوړ دې زه وېده لکه د زلفو مار

ستا د چنډړ څانګې پر څنګل نه شوم

يم خو لا اغزی د دښنو سترګوکې

سکینده که د خپل زخمي ګوګل نه شوم ...

او یا:

د سپوږمۍ د څنو سیورې

که داستا پر سورکو شونډو، د پېزوان سیورې پرېوتې

خو پرما ستا د وربل، د شبستان سیورې پرېوتې

پر تبجنه سپېره دښته، د ځانګغوځ نیمه خوا زړه مې

ستا د یاد د تلسمسور، نارنجیستان سیورې پرېوتې

د لمر تندره یې مه بوله،پر لمر ناز پلوري سپوږمۍ خپل

دا له څنو یې د وړانګو، پرجهان سیورې پرېوتې

دا ځلا مې سپېدې لوني، د برخلیک پر توره شپه بیا

چې پرې هسې لارې لارې، نیمروښان سیورې پرېوتې...

دکوشنیو شعرونو بیلابیلې پیپلي او نا پیپلي بیلګې چې د استاد زیار په نا چاپې ((جبیبي لړی))کې راځي :

انځوریزې بیلګې (illustrated poem):

باد و باران

باران

کښې په پستوګوتو

څه پستې پستې سندرې

څه خوږې خوږې بدلې...

خو،

د باد دې

غبرګ لاسونه

چورلټ مات شي

چې يې څومره

زړه راکښونکې

مينه وړې تراني

راولوټلې!

(۲۰۰۵/۱۰/۳۰)

د کتولاسليک

په نن اوپه سباکې

ډېرکلونه ولاړه راغله،

اوزمابرخليک

لاهسې دی

په تمه

ستادسترګوپه دوتر کې،

ستاديوکتولاسليک ته!

(۲۰۰۵/۱۰/۳۱)

۲- ځلوريزې :

دپيرۍ تراني

دخونړيوتوروشپوپه زړه کې

ماسرې بوللې دمهال بوللې ...

سرې سکروټينې ترانې دپيرۍ،

دوينې وينې چاپېريال بوللې!

ډنمارک، (۲۰۰/۱۰/۵)

اويا:

سم هوډ

سازېدل له زماني سره اسان دي

زمانه سازول ځان سره زه غواړم

ساز ناسازي زماني سره به نه شم

څه پروا که راغلم راغلم، لاړم لاړم

(۲۰۰۵/۸/۱۹)

۳- داهم له نوییمو کلو راهیسي داستاد زیار د رادود کړي پیلی ځېل(نظمي ژانر): یوه بېلګه :

تېپیزه

شوم راپردېس له خپل میهنه،

له خپل ژوندژواک، لارولودنه،

ته واساووځي له بدنه ...

له مانه پاتې شوې وطنه،

که خمزوري دې ګلاب شي څه يې کړمه !

(۲۰۰۵/۱۰/۲۷)هم له نوییمو

۴- سپینې توتې :

په لکړه او په ککړه

وګړي پر درو ډلو وېشنه مومي :

ذهني ډله،

لکه د ګبینو مچۍ

خپل او د نورو ژوند ته

خوږلني ببني؛

خپلځاني ډله،

لکه مېږي

چې ټوله خواري یې

د خپل ژوند چلند لپاره

ځانګړې کړې ده؛

غلنۍ ډله،

لکه غنې

چې دنورو د ژوند ژواک

د لوټونې لپاره

جالونه غړي !

اویا :

ګران او نا ګران مېلمه

ډېر ګران مېلمه هغه دی

چې کور به یې

په راتلو خوشاله شي

او په بیرته تلو

خواشینی شي.

لږ ګران مېلمه هغه دی

چې کوربه یې

هم په راتلو خوشاله شي

او هم په بیرته تلو...

او

کرد سره نا ګران هغه نابللی مېلمه دی

چې کور به يې

په راتلو خواشينی شي

او په بيرته تلو خوشاله!

(۲۰۰۳/۹/۱۱)

او يا:

سپېڅلې، که ناولې؟

د بنسټپالو

ترهګري اوتروبنګري

سپېڅلې نه،

بلکې ترټولو

ناولې جنګ جګړه ده.

(۲۰۰۵/۶/۲۹)

اويا:

ناشونې مخامختيا

د زورواکيو په لړ کې

له دينواکی سره مخامختيا

په دې نا شونې برېښي

چې تر پنځ و پينې

بهر دی .

(۱۹۹۸/۱۲/۶)

څو سپيڼې ټوټې:

توکم ـ ګروهه

توکمپال ته

له خپلو همتوکو

اوګروهپال ته

له خپلو همګروهو

پرته

بل څوک هېوانسان نه ښکاري .

(۲۰۰۵/۱۰/۱۰)

لمرپرښتي

نمرګلي

له ډېري لمرپرښتی نه

ـ ګردسره ـ

دلمربڼه راخپله کړې ده.

(۲۰۰۵/۸/۹)

لابتره

پاپ وايي چې :

که نن مي دهمنوړودواده

اجازه ورکړه،

سبابه يې خبره بيزوګانوته

ورسي!

(۲۰۰۵/۹/۲۰)

لوورځ

د نن چارې

سباته پرېښوول

ناپوهي ده،

پاتې لا

د لوورځې سباته!

ډنمارک، (۲۰۰۵/۷/۲۴)

استاد پوهاند زیار ډیردروند، نرم، زغمناک، مات مخی، ربښتینی او باوقاره انسان دی، اود ډیرو غورو اونیکواوصافو او لوړو اخلاقو او انساني خویونو او سپېڅلي احساس څښتن شخصیت او یو مهربان، مینه ناک، زړه سواندی او خواخوږی انسان دی . د ده خبرې سپیڅلې، سپیني، ریښتینې، خوږې او درنې دي . د ده په خبرو اترو کې هر وخت د انسان او انساني کرامت درناوی، له خپل ولس ژبې او فرهنګ سره ژوره مینه څپې وهي او په ذهن کې یې د ملي یووالي، وروری او برابری موخه او مرام له ورایه راڅرګندېږي.
د استاد زیار د پیژندګلوي په اړه یو شمیر لیکوالواو څیړنوالوکار کړی دی،خوزما پر اند دی هغه ستر، پوخ او پیاوړی هر اړخیز ټولنیز، سیاسي ، ملي، علمي، ادبي او فرهنګي شخصیت دی، چې باید نور هم د ده پر نوښتونو، علمي، ادبي او فرهنګي آثارو څېړنې اوپلټنې وشي، او دقلم د څواکمنواوبا صلاحیتو درنو لیکوالو ، اواکادمیکو څېړونکو له خوا دا کار تر سره شي . همدادارنګه په کارده،په اړه یې سترې څېړنغونډې، سیمنارونه او سمپوزیمونه جوړ شي، چې یوخوا دا علمي ،ادبي اوفرهنګي غښتلي مشر، چې شکر لا ژوندی دی، ونازول شي او ونمانځل شي او بلخوایې دآثارو ارزښت او د ده علمي، ادبي او اکادمیک شخصیت، اوسنیواو راتلونکو پښتونو(نسلونو) ته یو وار په ژوره او سمه سهي توګه ور وپیژندل شي .همداسې د ډلیزو رسنیو او ټولوورځپاڼو، مهالنیو، ووبپاڼو(وېبسایټونو) ، رادیوګانو او تلویزونونو له لارې د ده په اړه هر اړخیز معلومات او خبرتیاوې وړاندې شي او په دې توګه زموږ د علم، ادب او فرهنګ مینان نور هم خپل ژور معلومات د ده په تړاو بشپړ کاندې . ما هم په خپل توان یوه هڅه وکړه چې د استادزیار په اړه یو څو کرښې ولیکم او یوه ادبي مرکه ورسره برابره کړم . په دې هیله چې زموږ د پښتني- افغاني ټولنې د پوهې او بیاپښتوژبې او ادب مینان ورته را وڅکولای شم!

ګران او مشر ورور استاد زیار صاحب، زما نیکې هیلې او پېرزوینې ومنئ او اجازه راکړئ، چې خپلې پوښتنې درسره شریکې کړم!

مسعود_ ځیني لیکوال او شاعران وايي، چې شعر څلور توکه (فکر، احساس، تخیل او آهنګ) رانغاړي، خو تاسي د یوه ژبپوهاند او ورسره ورسره د ادبپوهاند په توګه په خپل اثر ((پښتو بدلمېچ- پښتو شعر څنګه جوړېږي؟)) کې دغه شمېره پېنځه ښوولې، هیله ده، وربانديې رڼا واچوئ!

زیار_ ړومبی ستاسي داپښتني مینه په پښتني مینه او مننه درغبرګوم او بیايي درته له همدې غبرګونه را پیلوم!

د شعر د رغنده توکو(متشکله اجزاوو) فارموله د لندن مېشتي ایراني فلسفي- ادبپو هاند((اسما عیل خویی)) له دې وراشي(وجیزې) آره اخېستي چې وايي: ((شعر ارتباط عاطفی اندیشه و خیال است در زبان فشرده و آهنګین))، په دې ډول ((ژبه- آهنګ- احساس- اندیشه- خیال)) څلور، نه بلکې پېنځه توکه را اخلي، نو ما يې پښتو انډول هم (ژبه- تول- اند- واند- ولوله) ښوولي چې د((بدلمېچ)) یو ښېیر مخیز(پېنځم) څېرکی مې ورځانګړی کړی دی . په دې لړکې مې تر هرڅه له مخه د ژبې هراړخیز او رغښتي (ماهیوي، سرشتي) نقش ښه ترا جوت کړی دی . ځکه ادب او بیاشعر له آره ((ژبنی هنر)) دی او پنځنه او پېژندنه یې له ژبې پرته ناشوني برېښي، په هره کره کتنه او ارزونه ، لکه اروابوهیزه، ټولنپو- هیزه ، ښکلاپوهیزه، فلسفي او بل هر ډول کې يې ژبپو هنیزه هغه لړوډېره ونډه لري. دوه ګوني ((ژب- ښکلاییز)) او ((ژب- اندیز)) ټولمنلي تېولی (مقولې) هم د ژبني توک د څو اړخیز نقش او ارزښت رازبادوي . دغه نور څلور توکي چې دا هم پر خپل وار له ژبې پرته شتون نه شي درلودای، هم ډېری څرګندوني غواړي، د ساري په ډول د ((اهنګ)) تر نامه لاندې د شعر تخنیکي، هنري او بیا موسقیت(تول وتال، قافیې، ردیف...) ټول سره را غونډېږي، چې بیا يې هم د بدلمېچ یاد شوي څېرکي ته ګوته نیسو. له دې کبله ستاسي د ووېپانې مینه وال کولای شي، په ((سمسور)) هغه کې يې تر کتني تېرکړي .

مسعود_ تاسي په شعر کې دفلسفې او اروا پوهنې په رڼا کې سېمبولونه څه ډول څېړئ؟

زیار_ لومړی د فلسفي سېمبولو په تړاو: ادب او په تېره شعر په خپل ښېړتیايي پړاو کې له فلسفې سره لړ و ډېر تړاو لرلی، په ځانګړې توګه له تصوفي کېدو سره، ځکه تصوف د ایدیالېستي فلسفې یوه برخه جوړوي. پښتو شعروادب ته يې هم د زاړه پېر په پای او د منځني پېر په پیل کې، له روښا ني ګروهیز- ټولنیز غورځنګ سره لاره موندلې ده. د نوي پېر شعرو ادب، په ځانګړی ډول نوي او ازاد شعر چې تر بل هر مهالپېره فکري توکی ښه ترا رانغاړي، ان تردې چې فلسفي اند (تفکر) نن سباد نومها لي شعر په اړینوتوکو او بېلتیاوو کې ځای نیولی دی. اړوندو انځورونو او سېمبولو نو يې هم زیات

ذهني، رواني او فلسفي رنگ اخېستی او مانيزوالي او ټوليزوالي (مجرديت وکليت) يې پياوړتيا موندلې ده؛

دويم : اروايي يا رواني سېمبولونه د فروډېزم له ګوټپېره څېړل کېدای شي، هغه داچې د هريوه سېمبول آره او رېښه په ناځانخبری(تحت الشعور) کې پلټي. هسې خو دغه اروا‌شنيز (سايکو انالېټيک) ښوونځی هره هنري او ادبي پنځونه په ټوليزه توګه د اړوند پنځګر(ايجادګر) د هغوټولنيزو او په ځانګړي ډول، نوريزو(جنسي) بېبرخيو زېږنده بولي چې له وړکيني يې تحت شعور ته پنا وروړې او هملته پسې زېرمه شوې، او ځانخبرې دا، ياني سول(عقل، خرد) يې د ځرګندوني له توغه وتلای نه شي، نو هنر مند او بيا شاعريې د تخيل په مټ نالېدوړ خيالي او رواني سېمبو لونه رغوي او دغه چاره کېدوني کوي .

مسعود_ دپښتو په کلاسيک ادب کې د خوشحال خان ، حميد مومند او رحمان بابا ادبي ښوونځي يامکتبونه اوڅارتيا(شهرت) لري . ايا په پارسي ادبياتوکې هم داسې ادبي مکتبونه شته او که نه؟ مهرباني وکړئ، په دې اړه په لنډه توګه مالومات را کړی؟

زيار_ د ښوونځي، په بله وينا، -اېزم له پلوه يوازې زموږ دغه درې نومور ويناوال، لاڅه چې زموږ د منځني ادبي- پېر شاعران له لويه سره د همپېري(هم دوره) پارسي روما نتېسېزم، او د سبک له پلوه يې هم د خوراساني هغه پيليوني دي او په ترڅ ترڅ کې يې ډېر لږ د هندي سبک. په دې مانا چې د هندي- پارسي سبک په پښتو لاروياڼوکې يې له حميد او په ځانګړي ډول کاظم شيداپرته د بل چا څرک نه لګي، که وي هم د دغو دوو ويناوالو، په تېره د حميدپه پليونو کې راځي، لکه واخلې، قلندر اپرېدی، عليخان اشنغری، حنان بارکزی او داسې نور چې ښايي له يو ګوتشېره تېری ونه کړي . خوشال هر ګوره، پردې سربېره چې رومانتېسېزم يې تر ډېره پښتنی کړی، د پښتو رياليزم يو بنسټوال هم دی . رحمان باباد تصوفي شاعر په نامه نوماند شوی او هغه هم له اووګونو، يا په بله اندتوګه، څلورو مقامونو څخه يوازې((عشق)) راخپل کړی او تربل هر همپېري يې پکې د مجاز و حقيقت ترمنځ کرښه څه ناڅه ښه تراراکښلې ده. د ده زيات ګرانښت و منښت هم د دې زېږنده دي چې د پښتني ټولنې له دوديزو-ګروهيزو، اخلاقي، کولتوري او ټولنيزو ارزښتونواو اندو روان سره يې زيات اړخ لګولی او په دې توګه يې مينه وال او لارويان هم تر نورو زيات دي. د پښتو تصوف پاموړ نوميالي په زاړه پېرکې شيخ متي او په منځني کې بايزيدروښان، ارزاني، انصاري او د روښاني غورځنګ نور پليوني دي. تر هغه راوروسته ستر خوشال تر بل هرچا تصوفي شاعري ښه ترا ازمايلې ده. په هرډول له دغه نوميالي پرته، نه حميدو شيدا د کوم خپلواک سبک و ښوونځي بنسټوال بللای شو او نه رحمان بابا، بلکې د بېلابېلو لارو او بهيرونو سرلاري يې نومول کېدای شي ...

پارسي زوړ او منځنی پېر هم پر مکتبونو، نه، چې پر درېگونو سبکو وېشنه مومي: خراساني، عراقي او هندي، په ترڅ کې يې هرګوره، لارې او بهيرونه(جريانونه) ښايسته ښه ډېر دي .

مسعود_ زموږ يو شمېر ليکوال پر دې ګروهه دي، چې په پښتو کې د شعر په پرتله بايد نثر ته زياته پاملرنه وشي، په دې اړه ستاسې ليد څه دی او دا راته ووايااست چې دپښتو ادب د نثرونو ښوونځي لکه : د سليمان ماکو ، د بايزيد روښان ، دخوشحال خان خټک ، د منشي احمدجان اوداسې نور مکتبونه دپښتوژبې د ودې او پرمختګ لپاره څومره نقش واغېز در لودلی دی؟

زيار_ تر هرڅه له مخه په کارده، ادبي او ټوليز ژبنی- ليکنی نثرسره جلاکړو،ځکه ډېر پښتنا نه ليکوال تر دغه منځ توپير نه کوي. ادبي نثر له ادبي ټوټو، په بله وينا، ناپېيلي شعر او طنزو تکله رانيولې، تر داستاني او نندارېز نثره ګرد ناپېيلی ادب رانغاړي، او ټوليز هغه، له رسنيز(ژورنالېستيک) نثره رانيولې تر څېړنيز، په بله وينا، پوهنيز او ساينتيفيک نثره پورې ټول راخلي،که ستاسې موخه ادبي نثروي، نو تر ((نظمه)) يې پله درنه ده، نه له((شعره)) او په کارده، پاملرنه ورته وشي. د سلېمان ماکو او روښان هغه، په پوهنيزو- څېړنيزوکې راځي او د خوشال نثر، لکه د طب نامې دستارنامې، اخلاق نامې ، فراق نامې، فرخنامې ... هغه ادبي نه، بلکې يوڅېړنيز نثر دی، همداراز يې د ((هدايې)) ژباړه هم درواخله او ادبي ژباړه يې بيا، لکه واخلې د ((بهاردانش)) ژباړه ((عياردانش)) هغه په ټوله مانا يو ادبي نثر دی. په دې ډول دغه نور ((نادبي)) نثرونه د ژبني سبک يا ليکلارې له ګوټپېر(زاويې) څخه ارزول کېږي .

همداسې د منشي احمدجان نثر هم يومخيز په ادبي يا هنري هغه کې نه راځي، ادبي هغه يې د ادبپوهنيز آرونو په رڼا کې ارزول کېږي او نا ادبي هغه يې د ژبپوهنيزو هغو په رڼاکې. همدا راز له راحت زاخېلي تر وکيل سوله مله، داستاني نثر په ادبي هغه کې راځي او کره کتنه يې هم لومړی له ادبي شننې اوارزوني راپيلېږي او هله يې ژبنی هغه په پام کې نيول کېږي. د يونليکونو، ژوندليکو نو، ځانپېښليکونو (اټوبايوګرافيو) او ان رسنيو نثر هم کېدای شي، د دغو نورو ډولونو په لړکې لږ و ډېر ادبي رنګ و خوندراخېل کاندې، خو دا په ليکوال اړه لري، د بېلګې په توګه د شهرت ننګيال د يونليکونو ژبه د پسرلي او کاروان له داستاني نثر سره اړخ لګوي. په پر مختللي لويديځ کې يو هسې ګوزارش له دومره ادبي انځورونو او سېمبولونو راپيلېږي چې لوستونکی بېواکه ځانته ورکاږي، خو بيايې هم ادبي نه بولي. ورته هڅه په پښتو کې دومره نه ليدل کېږي، لاسوند يې هم دا چې زموږ زياتره رسنوال له آره ليکو الي ازمېښت او مخينه نه لري او د رسنوالی پر خپلسري ازمېښت يا زده کړه بسياپاتي وي .

د سلېمان ماکو ژبه ګړنۍ پښتو او بیا ننني لیکنۍ پښتو ته ډېره نژدې ده. خو د بایزیدهغه د قرآن او حدیث، په تېره د((سورۀ رحمن)) په پلیونی کښل شوی او د تول و تال له لامله ((مسجع نثر)) بلل کېږي چې دروېږه ننګرهاي يې هم په پېښنو مخزن په ورته ژبنی لیکلار کښلی دی.. خوشال بیرته پښتو ته راړولی او په دې توګه يې له پېيلې وينا سره يوځای د یوې- کره لیکنی پښتو تولمنلی سرلاری بللای شو. منشي احمدجان(مړ ۱۳۳۰ش) د وسمهالي ادبي پېر د ادبي یا هنري نثر بنستوال بلل شوی، په داسي ترڅ کې چې له دغه پلوه ترې راحت زاخېلي(۱۳۰۴ق-۱۳۴۲ش) لږ تر لږه یوه لسیزه مخکې دی او په تولیز یا څېړنیز نثرکي مولوي احمد(۱۲۶۱-۱۳۰۱ق) او میراحمدشاه رضواني (۱۲۷۹ق-۱۳۵۳ش) مخکښان بلل کېږي. د زاخېلي ادبي نثر د راوروسته لیکوالو لپاره د داستاني نثر او د منشي هغه د ادبي ټوټو او طنزو مخبېلګه ګڼلای شو، خو ښوونځي په هره توګه، چې د کوم ځانګړي یا ځانتني سبک یا لارې لپلې نوم هم ورکولای نه شو.

په دې کې څه اړنګ برېنګ نشته چې د نومړو څلورواړو مخکښانو هنري او ناهنري ناپېيلې پنځونې د نوي پېر ادبي او کره پښتو بهیر ته پیلامه او مخبېلګه شوې او په وده وش کې يې یو په زړه پورې تاریخي نقش و رسالت تر سره کړی دی .

مسعود_ په لویدیزو شعرونو کې شعري مبالغې ډېرې کمې لیدل کېږي او شاعران زیاتره عیني واقعیتونه په خپلو شعرونو کې ځلوي . تاسو دا لامل څه ډول څېړئ؟

زیار_ زما دېرتلې له مخې داخبره سمه ده. له دې سره سره چې د لویدیځ په کلا سیک او ان انتیک شعر کې د عیني انځورونو تر څنګ ذهني انځورونه او بیا سېمبولونه ښایسته ډېر لیدل کېږي، خو له ښندې(مبالغې) پورته، یانې د ((غُلو)) تر بریده يې نه رسوي. د ساري په ډول دغلته د یوزرویوې شپې(الفَ لیلَ) کیسو ورته بېلګه هېچېرې او هېڅکله نه ده موندل شوې او دوی يې هم منښته کوي. یا د انوري د دې غُلو انډول چې وايي: ((نه فلک اندیشه نهدزیر پای _ تا بوسه برپای قزل ارسلان زند)) او داسې نورې بېلګې .

مسعود_ که دلویدیزو ادبي او هنري مکتبونو، لکه: ریالېزم، سمبولېزم، کلاسېزم، سور رېالېزم او رومانتېسېزم په اړه لنډ مالومات راکړئ او دا راته ووایاست چې ادبي اوهنري مکتبونه پرکومو بنسټونو رامنځ ته شوي او د تاریخ په اوږدو کې يې د لویدیځ او بیا ختیځ هنر و ادب څه اغېز پرې ایستی دی؟

زیار _ د ګردو ښوونځیو تاریخچه راسپړنه د ادبي متنپوهانو کاردی او زه يې د زغم او وخت د سپماله کبله پر یوه تولیز جاج بسنه کوم. هنر او بیا پوهه-تخنیک بویه په ګډه انسان ته دومره ځواک او وړتیا په برخه کاندې چې د پنځ(طبیعت) ، تولنې او ځان(نفس)د زور و جبر پر وړاندې و جنګېدای شي او په پای کې ترې بشپېره ازادي او خپلواکي ترلاسه

کړي. دا سمه ده چې يادشويو ښوو نځيو پر بېلابېل کچ و مېچ د دغه انساني ارمان په خړوبونه کې برخه بنده اخېستې، خو د رياليزم هومره نه. گويتې(۱۷۴۹- ۱۸۳۲)، شېلر(۱۷۵۹-۱۸۰۵)، بالزاک(۱۷۹۹-۱۸۵۰)، هوگو(۱۸۰۲- ۱۸۸۵)... ولې د اتلسمې او نولسمې پېړۍ په دې ټولمنلی نړيوال نوم گټلی وو چې په رومانتېسېزم کې يې يو انقلاب راوست او بشپړ رياليزم او بيا انتقادي رياليزم ته لاره هواره کړه .

پس نوېوالې، فرانوگرايی ياپوسټ مودرنېزم، که څه هم نويو اېزمونو ته لاره هواره کړه، خو له بده مرغه تر اکتوبر انقلاب راوروسته گردو د ټولنوال رياليزم پر وړاندې مور چه بندي وکړه او د پانگوالي او بورژوازي نظام په گټه پرېوتل ، لکه سوررياليزم) (surrealism، اکسپر ېشنېزم، اېمپرېشنېزم، اېکز ېستېنسيا لېزم... او اوس اوس د سوررياليزم يو بل بچې(کوډگر يا مېجيک رياليزم) راميدان ته شو چې په بازاري سيالۍ کې تر د دغو گردو انتي رياليستي ښوونځيو مخکې دی، لکه واخلې د انگرېزي ليکوالې ((هري پوتر)) نومی ناول چې په دغه دوه درو کلو کې يې يوازې ليکواله، نه، بلکې خپرنوال او فېلموال د نويو ميليونرانو په نوملړ کې راوستل. دگډوله ښوونځي سېنتېتېزم (synthetism)بيايو داسې سېمبولېزم دی چې له آره د رياليزم اواېمپرېشنېزم په غبرگون(عکس العمل) کې رامنځته شوی، خو زما پر اند دغه نومونه د وييزې(لغوي) مانا له مخې ننيو دودو لارو او بهيرونو لپاره پر کار اچول کېدای شي. ځکه نن سبا زياتره هنري او ادبي پنځگر(ايجادگر) د يوه يوازېني ښوونځي پليوني نه دي. د ساري په ډول(رياليستان) په ترخ ترخ کې هممهال د((هنري)) او((ارمان)) ارمان د ښه ترا رانغښتنې په پار له سېمبولېزم او رومانتېسېزمه هم پوره کاراخلي. همداسې رومانتېست غزلبول په خپلو انځورونو او سېمبولونو کې لړو ډ ېر ټولنيز پيغام هم رانغاړي .

له دې سره سره، دا څه هېښنده او ناباوروړ نه ده چې له همينگوې(۱۸۹۹- ۱۹۶۱/ پر ۱۹۵۴کال) اوشولوخوف(۱۹۰۵- ۱۹۸۴پر ۱۹۶۵کال) را نيولې تر اوسه د نوبل جايزې وړونکي زياتره د انتقادي او ټولنوال رياليزم لارويان دي .

پر پښتو شعروادب د انتقادي رياليزم ځرک د لرې پښتونخوا د هماغو يادشويو نثر ليکوالو او د ټولنوال هغه سيوری بيا له صنوبرکاکاجي رانيولې تر اجمل ختک، امين الحق امين، سيف الرحمان سليم، رحمت شاه سايل، اسحاق ننگيال، غفور لېوال، علي گل پيوند،اکبر سيال، صاحب شاه صابر، ډاکتر اسرار، ايوب صابر، بشر نويد، فضل عندليب، روغاني اشنغری ...پر لروبر ويناوالو پرېوتی دی .

د پوست مودرنېزم پرياد شويو اېزمونو سربېره له پخوانيو ښوونځيو او سبکونو سره د ((نوي-)) ستاينوم يا مو ډيفاير په مختاړونه نور هم سرباري شول، لکه نوی کلاسېزم، نوی رومانتېسېزم، نوی سېمبولېزم ... او په پا پای کې د (اردو) نوي هندي وزمه

رومانتېسېزم چې پښتو شاعران ځنې په بېلابېل کچ و مبچ ښایسته ډېر اغېزمن ښکاري، لکه : استاد حمزه شینواری، مراد شینواری، لعل باچا شینواري، زړه سواند شینواری، خیبراپریدی، اشرف مفتون، ...خلیل، رووف زاهد، قمر اندیش، قمر راهي، صدیق پسرلی، نواز طائر، اعظم اعظم، اکرام ا لـه ګران، پیر محمد کاروان، مصطفی سالک، لال پاچا ازمون، سید صابرشاه صابر، اجمل اند، عبداله پیکار، نظیف تکل، افضل ټکور، جېلاني جلان، اومان نیازی، ډاکتر ذبیح حسن، ډاکتر اکبر اباسین یوسفزی او په ټولیز ډول درست نوښتګر غزلبول .

د نوي کلاسېزم استازی پوهاند مجروح دی او شاګرد او اسپستانت ((اروانښاد)) اسداسمایي يې هم تر خپل مهینه مرګ کال دوه وړاندي تازه پر پله پل ایښی وو. په اېکسپر ښنېزم کې سم له لاسه د باري جهاني څرک لګولای شو او ښایي، بل استازی یې و نه شوموندلای!

په ډېر درنښت او ادبي مینه : انجنیرعبدالقادر مسعود

((ددې مرکې دویمه برخه به بل ځل ګرانو مینه والوته وړاندې شي))

www.jawananebedaar.nl